

Проскурка Наталія, Демченко Наталія
ОСОБЛИВОСТІ КАР'ЄРНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПСИХОЛОГІВ

Анотація

У статті досліджено особливості зміни, перетворення та розвитку психологічної структури особистості у процесі засвоєння і здійснення професійної діяльності та становлення людини як професіонала від моменту самостійного і свідомого вибору професії до творчої самореалізації.

Обґрунтовано зміст поняття «професіогенеза», охарактеризовані його основні напрямки (історичний, економічний, інформаційний, особистісний) та виділена певна особистісна динаміка професійного розвитку (вибір професії, професійне самовизначення, стадія освіти і підготовки, адаптація до професійної діяльності, професіоналізація, досягнення високої продуктивності, професійна самореалізація). Крім цього, формування внутрішньої і зовнішньої професійної ідентичності відбувається за рахунок як внутрішніх засобів професійної діяльності (спеціальних знань, умінь і навичок, які необхідні для певної предметної області, мотивації професійної праці, професійних рис характеру, здатності до професійного спілкування, рефлексії, так і засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності, які направлені на освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів і інформаційних засобів професійної діяльності.

Визначено, що особистісний і професійний розвиток взаємообумовлюють один одного. З одного боку, риси особистості (потреби, інтереси, рівень домагань, інтелектуальні особливості тощо) впливають суттєво на вибір професії та її подальший професійний розвиток. Вони можуть сприяти досягненню професійної майстерності, творчій самореалізації, а можуть стати на перешкоді професійному становленню.

В статті представлено аналіз емпіричних даних дослідження професійних кар'єрних орієнтацій студентів, що навчаються за спеціальностями: психологія, практична психологія та соціальна робота. Досліджено, що у студентів психологів та практичних психологів на першому місці є кар'єрна орієнтація «служіння», на другому та третьому місцях для студентів психологів та практичних психологів є кар'єрні орієнтації – «автономія» та «інтеграція стилів життя». Дані кар'єрні орієнтації відповідають особливостям психологічної діяльності, адже в процесі психологічного консультування потрібно бути обізнаним з різними методами психологічної допомоги, орієнтуватися в різних аспектах життєдіяльності особистості.

Ключові слова: професія, професіогенез, професійний вибір, професійний розвиток, особистісний розвиток, кар'єрні орієнтації.

Proskurka Nataliia, Demchenko Nataliia
FEATURES OF CAREER ORIENTATIONS OF STUDENTS OF PSYCHOLOGISTS

Annotation

In the article the features of change, transformation and development of the psychological structure of the person in the process of assimilation and realization of professional activity and formation of a person as a professional from the moment of the moment of an independent and conscious choice of a profession to creative self-realization are investigated.

The content of the concept of "professionalization" is substantiated, its main directions (historical, economic, informational, personal) are characterized and certain personal dynamics of professional development are highlighted (choice of profession, professional self-determination, stage of education and training, adaptation to professional activity, professionalization, achievement of high productivity, professional self-realization). In addition, the formation of internal and external professional identity takes place at the expense of both internal means of professional activity (special knowledge, skills and skills that are necessary for a particular subject area, the motivation of professional work, professional traits of character, the ability to professional communication, reflection, and assimilation external (social) means of professional activity, which are aimed at mastering the social space of the profession, relevant materials and informational means of professional activity.

It is determined that personal and professional development interdependent. On the one hand, the personality traits (needs, interests, levels of aspirations, intellectual peculiarities, etc.) have a significant effect on the choice of profession and its further professional development. They can contribute to the achievement of professional craftsmanship, creative self-realization, and may become an obstacle to professional development.

The paper presents an analysis of the empirical data of the research of professional career orientations of students studying in specialties: psychology, practical psychology and social work. It was investigated that the students of psychologists and practical psychologists in the first place are the career orientation of "ministry"; in the second and third places for students of psychologists and practical psychologists there are career orientations - "autonomy" and "integration of lifestyles". These career orientations correspond to the specifics of psychological activity, because in the process of psychological counseling it is necessary to be aware of different methods of psychological care, to orientate in various aspects of the personality of life.

Keywords: profession, professionogenesis, professional choice, professional development, personal development, career orientation.

1. Постановка проблеми

Праця для людини – це не тільки засіб забезпечення свого існування. Це особливе і важливе для неї середовище задоволення своїх духовних потреб, самовираження, актуалізації, реалізації і розвитку своїх досягнень. Це спосіб зв'язку людини з іншими людьми і суспільством, повага серед людей в житті і досягнення самоповаги. В праці знаходять відображення і втілення всі психологічні і соціально-психологічні властивості особистості. Це і основні психологічні властивості – спрямованість, морально-психологічна, ділова, екстремально-психологічна стійкість, а також соціально-психологічні: світосприйняття, мотивація досягнень в самореалізації і самоствердженні, цивілізованість, соціальна інтегрованість, комунікативність, життєстійкість, самосвідомість.

Поняття «кар'єра» лише протягом останніх років увійшло до наукового вжитку у вітчизняній психології. Для вітчизняної психології більш традиційним є звернення до категорій «життєвий шлях» і «професійний шлях», що описують близькі до «кар'єри» феномени [1].

У межах даного напрямку на Заході здійснюються чисельні соціально-психологічні дослідження так до яких, зокрема, можна віднести дослідження кар'єри в роботах П.Жане, Ш.Бюллер, Е.Шейна, Д.Нола концепція вибору кар'єри Дж. Сьюпера.

Розробка психології управлінської кар'єри у радянській психології пов'язана з теоретичними ідеями життєвого шляху К.О.Абульханової-Славської, Б.Г.Ананьєва, Л.І.Анциферової, С.Л. Рубінштейна, А.І.Турчинова, та вітчизняних науковців Т.М.Титаренко, Л.М.Карамушки [4] та ін.

Предметом власне психологічного розгляду в цьому напрямі досліджень стає: суб'єкт управлінської кар'єри, внутрішній бік кар'єри (мотиви розвитку кар'єри, кар'єрні домагання, очікування, цілі, плани, зміна ставлення до роботи та до себе, особливості поведінки на різних кар'єрних сходах, суб'єктивні критерії успіху тощо), процес прийняття кар'єрних рішень та фактори, що на нього впливають, психологічні механізми розвитку кар'єри, типи кар'єри, її особливості в різних галузях, зокрема у студентів.

2. Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття професіогенезу починає все більше використовуватися сучасними дослідниками професій, психологами і педагогами. Під професіогенезом розуміють розвиток особистості, зміни і перетворення її психологічної структури, зумовлені засвоєнням і здійсненням професійної діяльності. Цей процес особистісного розвитку і становлення професіонала від початківця до творця є залежним від історичного розвитку системи професій як соціального інституту, від існуючих освітніх систем, від соціально-економічних умов здійснення професійної діяльності.

При ретельному теоретичному аналізі поняття професіогенезу можна виявити ряд тенденцій:

1. Виникнення і розвиток системи професій як соціального інституту і процес формування історичних типів професіоналів (історичний професіогенез).
2. Динаміка професійної діяльності індивідів і професійних груп при зміні соціально-економічних умов (соціально-економічний професіогенез).
3. Зміни професійної діяльності і професіоналів під впливом нових, в тому числі інформаційних, технологій (інформаційно-технологічний професіогенез).
4. Розвиток людини як професіонала від моменту самостійного і свідомого вибору професії до творчої самореалізації особистості (особистісний професіогенез).

В наукових публікаціях ці аспекти професіогенезу не отримали належного відображення, хоча зрозуміло, що всі вони взаємозалежні, і зміни одного сприяють перебудові інших.

Загальною закономірністю професіогенезу є те, що всі його лінії (історична, економічна, інформаційна, особистісна) охоплюють особистість професіонала і вимагають від нього активності в розвитку і утворенні психологічної структури, що забезпечуватиме професійну діяльність і особистісну ідентичність, яка її координуватиме. Індивідуальний професійний розвиток, не дивлячись на відмінності в конкретних видах праці, має мету - формування особистості професіонала як суб'єкта, що повинен самостійно і якісно виконувати професійні функції з оптимальними психологічними затратами.

Особистісний професіогенез відбувається за двома напрямками:

1. Формування внутрішніх засобів професійної діяльності: спеціальних знань, умінь і навичок, необхідних і достатніх для певної предметної області, розвиток таких підструктур особистості, як мотивація професійної праці, професійні риси характеру, здатність до професійного спілкування, рефлексія, інтелектуально - творчі якості, адекватний індивідуальний стиль професійної діяльності залежно від психофізіологічних якостей [3;5]; в ході цього формування відбувається поступова структурна перебудова особистості, і зростає її автономність при вирішенні професійних завдань.
2. Формування та засвоєння зовнішніх (соціальних) засобів професійної діяльності, що супроводжується накопиченням певних соціальних регуляторів в даному професійному співтоваристві; освоєння соціального простору професії, відповідних матеріалів і інформаційних засобів професійної діяльності.

Ці два напрямки професіогенезу співвідносяться з формуванням внутрішньої і зовнішньої професійної ідентичності.

Професійному розвитку властива певна особистісна динаміка, яка поки що досліджена фрагментарно.

В професіогенезі можна виділити такі етапи:

- вибір професії;

- професійне самовизначення;
- стадія освіти і підготовки;
- адаптація до професійної діяльності;
- професіоналізація;
- досягнення високої продуктивності;
- професійна самореалізація.

На початку професійного онтогенезу особистість вже має певний стартовий рівень психічного та соціального розвитку, що можна визначити як стартовий професіогенетичний стан особистості. Оцінка цього стартового професіогенетичного стану особистості, її відображення в певних критеріях можливе через розкриття і психологічний аналіз головної події професіогенезу - вибору професії.

Вибір професії є вихідною точкою професіогенезу, головною подією його старту професіогенезу. Вибір професій визначається новими тенденціями особистості, її рисами і задатками. Як правило, ще життєве завдання вирішується в підлітковому і юнацькому віці (до початку дорослого життя). У виборі професії акумулюється весь досвід особистості з пройдених етапів психічного розвитку.

Для великої кількості людей стан вибору професії є дуже складним. Особистість, що не змогла зробити професійного вибору, вибору освіти і кар'єри, відчуває себе втраченою, нікому непотрібною, перебуває в душевному розладі. *Професійний вибір* - це одночасно самовизначення і в інших сферах життєдіяльності в конкретній культурно-історичній ситуації.

Важливим аспектом цього вибору є необхідність враховувати розвиток своєї особистості, всі його аспекти, адже за вибір, зроблений підлітком, буде нести відповідальність зріла людина (інша особистість). При виборі життєвого професійного сценарію особистість з'ясовує і етичне призначення професії, шукає і відкриває аргументи, про свою життєву долю, з'ясовує, які базові цінності та прагнення вона реалізує, як сприймають цей життєвий сценарій інші, які можливості досягнення вищих благ, щастя, задоволення життям буде досягнуто. Практичним втіленням розуміння труднощів даного періоду є існуючий в більшості суспільств, так званий, психосоціальний мораторій, тобто відкладення на певний термін необхідності прийняття дорослих ролей. Термін ввів Е.Еріксон для позначення інтервалу між підлітковим віком і дорослістю, що відводиться для освіти, пошуків і випробування соціальних та професійних ролей.

Особистісний і професійний розвиток взаємообумовлюють один одного. З одного боку, риси особистості (потреби, інтереси, рівень домагань, інтелектуальні особливості тощо) впливають суттєво на вибір професії та її подальший професійний розвиток. Вони можуть сприяти досягненню професійної майстерності, творчій самореалізації, а можуть стати на перешкоді професійному становленню. Таким чином, можна говорити, що існує особистісний *позитивний* професіогенез і особистісний *негативний* професіогенез.

Особистісний *позитивний* професіогенез має місце при відповідальності професії особистісним структурам, у випадку досягнення успіхів, майстерності в професійній діяльності, що підсилює мотивацію особистісного розвитку і сприяє творчому розвитку і саморозвитку особистості засобами професії. В результаті позитивного професіогенезу відбувається підсилення особистісних структур і особистості в цілому, формується професійний тип особистості з характерною манерою діяльності, поведінки, спілкування, інтересами, позиціями, що все більш надійно і успішно виконує професійні обов'язки, вражає професійне середовище своїм своєрідним професійним стилем, має стабільно високі досягнення, вважається незмінним.

В результаті *негативного* професіогенезу особистість «згасає», деформується. Особа, що не стала професіоналом (особистість без професійної майстерності), характеризується поведінковими ускладненнями, роздратованістю, конфліктністю, або ж виникає професійна обмеженість, упередженість, нечутливість до інших сфер, окрім професійної діяльності. Негативний професіогенез виникає при невідповідності особистості професії, за якої особистісна деформація буде збільшуватись в процесі довготривалих професійних занять.

В результаті негативного професіогенезу виникає явище професійної деформації особистості. Під *професійною деформацією* розуміють соціально-психологічні зміни і психічні зміни особистості, що виникають в процесі виконання професійної діяльності. Серед деформуючих ефектів можна виділити особливу переоцінку своїх професійних підходів і цінностей, особливу професійну солідарність, нечутливість до інших соціальних позицій. Результатом професійної деформації є виключна захопленість особистості професійною діяльністю - особливий професійний фанатизм, коли особа перетворює професію в засіб нових життєвих досягнень, стає конфліктною і жорстокою у відносинах з іншими, формує специфічну професійну етику, що обслуговує її особисті прагнення.

Водночас, в окремих випадках професійний розвиток може випереджати особистісний: людина стає професіоналом з несформованою ще особистістю. Це є можливим для тих професій, в яких домінуюче значення мають вузькоспеціалізовані професійні знання, уміння і навички технічного рівня (професії з мінімальною навантаженістю особистості).

Можна виділити дві групи професій, відповідно до ролі саме особистості у здійсненні професійної діяльності:

1) професії, в яких домінують вузькоспеціалізовані знання, уміння, навички, а вплив особистісних якостей на результат праці мінімальний; людина досягає професійної (інструментальної) майстерності незалежно від зрілості особистості і все одно може вважатися професіоналом;

2) професії типу «людина-людина», в яких особистісна зрілість є головною і неодмінною умовою успішного професійного становлення.

Таким чином, є професіоналізація, що не зачіпає особистісний розвиток, а є така професіоналізація, що значно впливає на розвиток особистості.

Водночас, характер професійного розвитку зазнає впливу з боку особистості: зріла особистість спрямовує свої професійні орієнтації в тому напрямку, в якому буде можливий поступальний розвиток особистості (а не тільки професійний успіх або адаптація до соціуму). Зріла особистість може не тільки запропонувати новий тип професіонала, а й відстоювати його; що є запорукою досягнення особистістю вищого рівня професіоналізму.

Професійні успіхи можуть призвести до становлення професійної функціонально автономної мотивації, яка виявляється в тому, що професіонали постійно працюють і підвищують якість виконання діяльності, хоча їх зусилля не призводять до збільшення їх прибутків чи отримання винагороди. Професійно автономна мотивація забезпечує постійність прагнень людини досягати більш високого рівня зрілості й особистісного росту. В життєписах видатних професіоналів часто мова йде про те, що вони продовжували свою діяльність, хоча їх наукові чи творчі зусилля, душевний жар, праця не були винагородженні [3;5].

Емпіричне дослідження

Емпіричне дослідження особливостей професійного розвитку студентів проходило на базі Національного авіаційного університету з квітня по вересень 2018 року серед студентів 1-4 курсів спеціальностей: психологія, практична психологія.

Метою нашого дослідження було визначення особливостей кар'єрних орієнтацій студентів психологів. Дані кар'єрні орієнтації було досліджено за допомогою методики Е.Шейна «Якорі кар'єри» [4]. Дана методика складається з 41 твердження, кожне твердження потрібно проранжувати за 10-бальною шкалою в залежності від ступеня важливості для особистості. В методичку закладено 8 кар'єрних орієнтацій особистості, які дають можливість з'ясувати до якого типу професійного становлення найбільш схильна та чи інша особистість. Підрахувавши, за допомогою «ключа», середній бал за кожною групою тверджень виводиться середньо арифметичне. Та кар'єрна орієнтація яка набрала найбільшу кількість балів і являється провідною для даної особистості.

Ми запропонували таку інструкцію: «На скільки важливим для Вас являється те чи інше твердження? Обведіть колом ту кількість балів, за 10 бальною шкалою, наскільки це твердження являється для Вас важливим».

У дослідженні визначалися такі кар'єрні орієнтації (настановлення):

Професійна компетентність. Це настановлення пов'язано з наявністю здібностей і талантів в певній області (наукові дослідження, технічне проектування, фінансовий аналіз тощо). Люди з таким настановленням хочуть бути майстрами своєї справи, вони особливо щасливі, коли досягають успіху в професійній сфері, але швидко втрачають цікавість до роботи, яка не дозволяє розвивати свої здібності. Одночасно ці люди шукають визначення своїх талантів, що повинне виражатися в статусі, належному їх майстерності. Вони готові управляти іншими в межах своєї компетентності, але управління не представляє для них особливого інтересу. Тому багато хто з цієї категорії відкидає роботу менеджера, управління розглядають як необхідну умову для просування в своїй професійній сфері. Звичайно це найчисленніша група в більшості організацій, що забезпечує прийняття в організації компетентних рішень.

Менеджмент. В даному випадку першорядне значення мають орієнтація особистості на інтеграцію зусиль інших людей, повнота відповідальності за кінцевий результат і з'єднання різних функцій організації. Розуміння цієї кар'єрної орієнтації пов'язано з віком і досвідом роботи. Така робота вимагає не тільки аналітичних навичок, але і навичок міжособистісного і групового спілкування, емоційної врівноваженості, щоб нести тягар влади і відповідальності. Людина з кар'єрною орієнтацією на менеджмент вважатиме, що не досягла мети своєї кар'єри, поки не посяде посади, на якій управлятиме різними сторонами діяльності підприємства: фінансами, маркетингом, виробництвом продукції, розробками, продажами.

Автономія (незалежність). Первинна турбота для особистості з цією орієнтацією - звільнення від організаційних правил, розпоряджень і обмежень. Яскраво виражена потреба все робити по-своєму, самому вирішувати, коли, над чим і скільки працювати. Така людина не хоче підкорятися правилам організації (робочий час, місце роботи, фірмовий одяг). Звичайно, кожний з нас до деякої міри потребує автономії, проте якщо така орієнтація виражена сильно, то особистість готова відмовитися від просування по службі і від інших можливостей заради збереження своєї незалежності. Така людина може працювати в організації, яка забезпечує достатній ступінь свободи, але не відчуватиме серйозні зобов'язання або відданість організації і відкидатиме будь-які спроби обмежити її автономію.

Стабільність. Ця кар'єрна орієнтація обумовлена потребою в безпеці і стабільності для того, щоб майбутні життєві події були передбачені. Необхідно розрізняти два типи стабільності - стабільність місця роботи і стабільність місця проживання. **Стабільність місця роботи** має на увазі пошук роботи в такій організації, яка забезпечує певний термін служби, має гарну репутацію, піклується про своїх працівників-пенсіонерів і платить великі пенсії, виглядає більш надійною в своїй галузі. Людина з такою орієнтацією - її часто називають «людиною організації» - відповідальність за управління кар'єрою перекладає на наймача. Вона скоюватиме які завгодно географічні пересування, якщо того вимагає компанія. Людина другого типу,

орієнтована на стабільність місця проживання, пов'язує себе з географічним регіоном, «пускаючи корені» у визначеному місці, вкладаючи заощадження в свій будинок, і не змінює роботу або організацію тоді, коли робота не вимагає від неї «зриву з місця». Люди, орієнтовані на стабільність, можуть бути талановитими і підійматися на високі посади в організації, але, віддаючи перевагу стабільній роботі і життю, вони відмовляться від підвищення, якщо воно загрожує ризиком і тимчасовими незручностями, навіть у разі можливостей, що широко відкриваються.

Служіння. Основними цінностями при даній орієнтації є «робота з людьми», «служіння людству», «допомога людям», «бажання зробити світ краще» і т.д. Людина з такою орієнтацією не працюватиме в організації, яка ворожа його меті і цінностям, і відмовиться від просування або переходу на іншу роботу, якщо це не дозволить реалізувати головні цінності життя. Люди з такою кар'єрною орієнтацією частіше за все працюють в області охорони навколишнього середовища, перевірки якості продукції і товарів, захисту прав споживачів і т.д.

Виклик. Основні цінності в кар'єрній орієнтації цього типу - конкуренція, перемога над іншими людьми, подолання перешкод, рішення тяжких задач. Людина орієнтована на те, щоб «кидати виклик». Соціальна ситуація частіше за все розглядається з позиції «виграшу – програшу». Процеси боротьби і перемога більш важливі для людини, ніж конкретна область діяльності або кваліфікація. Новизна, різноманітність і виклик мають для людей з такою орієнтацією дуже велику цінність, і якщо все відбувається дуже просто, їм стає скучно.

Інтеграція стилів життя. Людина орієнтована на інтеграцію різних сторін способу життя. Вона не хоче, щоб в її житті домінувала тільки сім'я або тільки кар'єра, або тільки саморозвиток. Вона хоче, щоб все це було збалансовано. Така людина більше цінує своє життя в цілому - де живе, як удосконалюється, - ніж конкретну роботу, кар'єру або організацію.

Підприємництво. Людина з такою кар'єрною орієнтацією прагне створювати щось нове, воно хоче долати перешкоди, готова до ризику. Вона не бажає працювати на інших, а хоче мати свою «марку», свою справу, фінансове багатство. Причому це не завжди творча людина, для неї головне - створити справу, концепцію або організацію, побудувати її так, щоб це було як би продовженням її самої, вкласти туди душу. Підприємець продовжуватиме свою справу, навіть якщо спочатку він терпітиме невдачі і йому доведеться серйозно ризикувати.

Результати дослідження

В дослідженні приймало участь 102 студента 1 та 4 курсів, з них 15 – чоловічої та 98 - жіночої статі, віком від 17 до 22 років, що навчаються за спеціальностями: психологія, практична психологія. Обробка результатів дослідження проводилась за допомогою програми SPSS 17.0.

За результатами дослідження (Таб. 1), було виявлено, що у студентів психологів та практичних психологів на першому місці є кар'єрна орієнтація «служіння». Отже, можливо зробити висновок, що студенти психологи обираючи професію опирались на професійну діяльність спрямовану на допомогу людям в складних життєвих ситуаціях. Як видно з таблиці 1, в той же час на другому та третьому місцях для студентів психологів та практичних психологів є кар'єрні орієнтації – «автономія» та «інтеграція стилів життя». Дані кар'єрні орієнтації відповідають особливостям психологічної діяльності, адже в процесі психологічного консультування потрібно бути обізнаним з різними методами психологічної допомоги, орієнтуватися в різних аспектах життєдіяльності особистості. В той же час, стурбованість викликають відносно низькі значення за шкалою професійна компетентність, адже для надання кваліфікованої психологічної допомоги потрібно бути професіоналом в своїй галузі.

Таблиця 1 Середні значення професійних орієнтацій в залежності від спеціальності

Професійні орієнтації	Середні значення за спеціальністю	
	Практичні психологи	Психологи
Професійна компетентність	4,53	4,73
Менеджмент	6,40	6,16
Автономія	6,97	7,04
Стабільність місця роботи	6,73	6,8
Стабільність місця проживання	4,19	4,58
Служіння	7,31	8,02
Виклик	5,69	5,62
Інтеграція стилів життя	6,80	7,31
Підприємництво	6,55	6,30

Порівнюючи кар'єрні орієнтації студентів психологів 1 та 4 курсів (Таб. 2), ми можемо зробити висновок, що провідними кар'єрними орієнтаціями є «автономія», «інтеграція стилів життя» та «служіння». В той же час в процесі професійного становлення у студентів психологів 4 курсу кар'єрна орієнтація «служіння» посідає третє місце, а на перше - виходить «автономія», на друге – «інтеграція стилів життя».

Це може свідчити про те, що соціально-економічна ситуація в Україні стимулює майбутніх психологів до автономної професійної діяльності. Саме практичні психологи які відкривають свої кабінети психологічні

допомоги є більш соціально захищеними, адже практичні психологи що працюють в державних закладах освіти мають низький рівень заробітної плати. До того ж розвиток інформаційних технологій, на сьогоднішній день, надає можливість проводити психологічні консультації за допомогою комп'ютерних програм (Skyped) тощо.

Таблиця 2 Середні значення професійних орієнтацій залежно від курсу

Професійні орієнтації	Середні значення за курсом	
	1 курс	4 курс
Професійна компетентність	4,91	4,09
Менеджмент	6,32	6,38
Автономія	7,07	6,87
Стабільність місця роботи	7,05	6,30
Стабільність місця проживання	4,34	4,21
Служіння	8,05	6,63
Виклик	5,89	5,35
Інтеграція стилів життя	7,09	6,66
Підприємництво	6,61	6,30

Висновки

Отже, професійний розвиток є складним процесом становлення особистості, в процесі якого людина не тільки удосконалює свої знання, вміння і навички, розвиває професійні здібності, але й одночасно може набувати професійних деформацій. Головною передумовою успішного професійного розвитку студентів є позитивна мотивація вибору спеціальності. Становлення особистості студента як майбутнього фахівця супроводжується "професіоналізацією" психологічних процесів і станів, розвитком професійної спрямованості й самостійності, загальним соціальним і духовним "дозріванням" студента. Тим більше це стосується студентів психологів, у яких професійна успішність безпосередньо залежить від усвідомлення й прийняття норм, правил, моделі власної поведінки, адекватної самооцінки особистістю своїх якостей, позитивного ставлення до себе, зорієнтованістю на постійне професійне і особистісне вдосконалення.

Проведене нами дослідження професійних орієнтацій студентів 1, 4 курсів спеціальності «Психологія» та «Практична психологія» виявило, що провідними кар'єрними орієнтаціями є «автономія», «інтеграція стилів життя» та «служіння». Водночас, спостерігається зміщення акцентів у кар'єрних орієнтаціях між 1 та 4 курсами. Слід зазначити, що у студентів психологів 1 курсу кар'єрна орієнтація «служіння» посідає перше місце, а у студентів психологів 4 курсу кар'єрна орієнтація «служіння» посідає лише третє місце, а на перше - виходить «автономія», на друге – «інтеграція стилів життя».

Таким чином, можемо зробити висновок, що студенти психологи як 1, та і 4 курсу з переважною кар'єрною орієнтацією «служіння» прагнуть бути корисними і відданими справі, мають соціальний тип особистості та спрямовані на взаємодію. Однак, з кожним роком особистісного і професійного зростання студенти стають все більш різноманітними, незалежними і все частіше демонструють свою індивідуальність.

Список використаних джерел та літератури

- [1] Бондар Л.В., Проскурка Н.М. Соціальна психологія управління: курс лекцій. – К.: НАУ, 2018 – с.110-121.
- [2] Генев Ф. Психология управления /Пер. с болг. - М.: Прогресс, 1982 - с.360-369.
- [3] Ермолаева Е. П. Преобразующие и идентификационные аспекты професиогенеза // Психологический журнал. - 1998. - №4. - с.80-87.
- [4] Карамушка Л.М. Психология управления: Навч. посіб. – К.: Міленіум, 2003 – с.283-289.
- [5] Психологія праці та професійної підготовки особистості: Навчальний посібник / За ред. П.С.Перепелиці, В.В.Рибалки. – Хмельницький:ТУП, 2001– 330 с.

References

- [1] Bondar L.V., Proskurka N.M. Sotsialna psykhologhiia upravlinnia: kurs leksii. – K.: NAU, 2018 – p.110-121.
- [2] Genov F. Psixologiya upravleniya /Per. s bolg. - M.: Progress, 1982 - p.360-369.
- [3] Ermolaeva E. P. Preobrazuiushchye y ydentyfikatsyonnye aspekty profesyoheneza // Psykhologhycheskyi zhurnal.- 1998. - №4. - p.80-87.
- [4] Karamushka L.M. Psykhologhiia upravlinnia: Navch. posib. – K.: Milenium, 2003 – p. 283-289.
- [5] Psykhologhiia pratsi ta profesiinoi pidhotovky osobystosti: Navchalnyi posibnyk / Za red. P.S.Perepelytsi, V.V.Rybalky. – Khmelnytskyi :TUP, 2001– 330 p.

Proskurka Nataliia - Senior lecturer, Pedagogics and Psychology of Professional Education Department, National Aviation university, Kyiv, Ukraine, Prospekt Komarova, 1, 03058, e-mail: proskurka_nataly@ukr.net. **Where and when she graduated:** Center Institute of Postgraduate Pedagogical Education of Kyiv, 2003. **Professional orientation or specialization:** psychology of development, management psychology. **The most relevant publication outputs:** 1. Proskurka, N. M. *Avtopsihologichna kompetentnist maibutnih fahivciv z informacinih tehnologii_ cinnisno_smyslovii aspekt* (2014). [Autopsychological competence of future specialists in the field of information technology: value-semantic aspect]. *Theoretical and applied problems of psychology*, 2 (34), 267 – 274. 2. Proskurka, N. M. *Osoblivosti motivacii osobistisnogo rozvitku maibutnih fahivciv z informacinih tehnologii* (2014). [Peculiarities of motivation personal development of future specialists in information technologies]. *Actual problems of psychology*, 1(40), 160 – 165. 3. Proskurka N. M. *Profesiina kariera yak odyz iz aspektiv profesiinoho rozvytku osobystosti* / N.M.Proskurka// *Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu*. Seriya: Pedagogika. Psykholohiia.: zb. nauk. pr. – K.: «NAU-druk», 2009.– Vyp.2.– P.28-32.

Demchenko Nataliia, Senior lecturer, Pedagogy and Psychology of Professional Education Department, National Aviation University, 1, prosp.Kosmonavta Komarova, Kiev, Ukraine, 03058, e-mail: natademch@gmail.com. **Where and when he/she graduated:** National Pedagogical Dragomanov University, 1995. **Professional orientation or specialization:** primary school teacher, **The most relevant publication outputs:** 1. Demchenko N. *Synerhetychnyi pidkhid do rozvytku profesiinoy kultury aviafakhivtsiv v systemi pislidyplomnoy osvity* (Mizhnarodnyi zbirnyk Scientific Journal "ScienceRise" Pedagogical Education Volume 12/5 (17) December). - 2015. - p. 48-53., 2. Demchenko N. *Osoblyvosti osobystisno-tvorchoho komponentu profesiino-pedahohichnoy kultury vykladacha vyshchoy shkoly* (Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykholohiia: zb.nauk. pr.) - K.: NAU, 2015 – Vyp. 6. – 72–77p., 3. Demchenko N. *Spetsyfika rozvytku tvorchosti maibutnikh inzheneriv u protsesi formuvannia profesiinoy kompetentnosti* / Visnyk Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. Seriya: Pedagogika. Psykholohiia.: zb. nauk. pr. – K.: NAU, 2013.– Vyp.1 (4).– P.52-55.